

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΙΟΥΡΙΤΗΣ

ΥΠΟ

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ

Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως

Ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης, ἱερομόναχος, ἐγεννήθη μὲν περὶ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Ἰωαννίνοις, ἡσκήθη δὲ τὸν μοναχικὸν δίαυλον ἐν τῇ ἱ. μονῇ τῶν Παλιούρων τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔμενεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ πρὸς μητρὸς θεῖός του Χατζῆ Διονύσιος, πνευματικός. Ἐκ τῆς ἱ. μονῆς ταύτης ἐπωνομάσθη Παλιουρίτης κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν μεταξὺ τῶν ἀγάμων κληρικῶν. Ὁ Γρηγόριος ἐμορφώθη μὲν θρησκευτικῶς ὑπὸ τὸν θεῖόν του ἐν τῇ ἱ. μονῇ καὶ ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἐκ φιλομαθείας ἦλθεν εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ πρῶτον ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Μπαλάνου πρὸς τελειότερας σπουδὰς· δυσαρεστηθεὶς δέ, δι' ἄγνωστον λόγον, προσῆλθεν εἰς τὴν ἑτέραν σχολὴν διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Ἀθανασίου Ψαλλίδα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐχρημάτισε καὶ ὑποδιδάσκαλος. Ὁ Γρηγόριος διεκρίνετο ἐπὶ ἐπιμελείᾳ καὶ χρηστότητι καὶ θρησκευτικῷ ζήλῳ· κατώρθωσε δὲ οὕτω νὰ μορφωθῇ τὰ ἀριστα καὶ νὰ ἐκμάθῃ καλῶς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἦτο, ὡς λέγει ὁ Ψαλλίδας, ποιητής, ρήτωρ, λογικός, μεταφυσικός, ἠθικός καὶ εἰδήμων τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης. Ἡ χρηστότης καὶ ἱκανότης τοῦ κληρικοῦ τούτου ἐγνώσθησαν καὶ πέραν τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐν τῇ Δύσει ἑλληνικὰς κοινότητας, αἵτινες ἤκμαζον ἐπὶ φιλογενείᾳ καὶ φιλομαθείᾳ. Διὰ τοῦτο προσεκλήθη ὡς διδάσκαλος τῆς ἐν Λιβόρνῳ τῆς Ἰταλίας Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου κοινότητος καὶ συνεφώνησε μὲν δι' ἓν ἔτος (1805—6), ὅμως ὑπηρέτησεν ἐν αὐτῇ καὶ εἰργάσθη μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος (23 Μαρτίου) τῷ 1816.

Ὁ Γρηγόριος εἶχε βλάβην εἰς τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν του. Ὁ Διονύσιος Πύρρος γράφει περὶ αὐτοῦ· «Ὁμοῦ μὲ ἐμὲ ἦτο καὶ ἄλλος ἱερεὺς ἐφημέριος, διδάσκαλος δὲ τῆς ἑλληνικῆς ἦτον ὁ σοφὸς Γρηγόριος Παλιουρίτης λεγόμενος, ἓνα ὀφθαλμὸν εἶχεν ὁ μακάριος, πλὴν ἔβλεπεν ὡς νὰ εἶχε τέσσαρας»¹.

¹) Περιήγησις Ἱστορικὴ καὶ Βιογρ. Διονυσίου Πύρρου, Ἀθῆναι 1848, σελ. 46.

Ἡ πρόσκλησις τοῦ Γρηγορίου εἰς τὸ Λιβόρνον ἐγένετο ὡς ἐξῆς. Οἱ ἐν Λιβόρνῳ ἄποικοι Ἑλληνες ἀνήγειραν ὀρθόδοξον ἱ. ναὸν τῆς Ἀγίας τῷ 1770². Καὶ πρότερον, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1802 συνησθάνθησαν τὴν ἀνάγκην καὶ ἰδρύσεως ἑλληνικῆς σχολῆς, προσκαλέσαντες ὡς διδάσκαλον Νεόφυτόν τινα ἐν Μεσσήνῃ διαμένοντα, ἀλλ', ὡς φαίνεται, δὲν μετέβη αὐτὸς νὰ ὑπηρετήσῃ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος ἐφρόντιζον νὰ εὕρωσι διδάσκαλον καὶ οὕτω ἔγραψαν διὰ τοῦ Μιχ. Ζωσιμᾶ πρὸς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις Χριστόδουλον Εὐθυμίου, μεγαλόδωρον δωρητὴν τῆς πόλεως, ζητοῦντες τὸν Γρηγόριον ὡς διδάσκαλον, τῇ 10 Μαρτίου 1804. Αὐτὸς δὲ ἀπήντησεν ὥδε πως: « . . . . κατὰ διαταγὴν σας ἐφέρθη εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκονόμον (Κοσμᾶν δηλ. Μπαλάνον τὸν Βασιλόπουλον) ἐγχειρίζοντάς του καὶ τὴν γραφὴν μου ἐσφαλούσατε καὶ ἐρωτῶντάς τον μυστικῶς, παρ' ἐλπίδα μου εἶπε τὰ μύρια διὰ τὸ ὑποκείμενόν του καὶ δὲν συμφωνᾷ νὰ σταθῇ καὶ πῶς ἤθελε σοῦ ἀποκριθῇ διὰ μέσου μας. Οὕτω καγὼ δὲν ἀνέφερα τοῦ ρηθέντος ἱεροδιακόνου τὸ μηδέν, ὅπου καὶ συνεχῶς μ' ἐρωτᾷ. Σᾶς γνωστοποιῶ ὅμως ὅπου αὐτὸς τὸ κατ' ἀρχὰς ἐ χρημάτισεν εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκονόμον μαθητὴς καὶ ἔπειτα ἔφυγεν καὶ ἐπῆγεν ὑποκάτω εἰς τὸν κὺρ Ἀθανάσιον Ψαλλίδα, τὸν ἐκατάτρεξαν οἱ Μπαλαναῖοι πρὸ χρόνων, ἀλλ' ὁ Ψαλλίδας τὸν ἐβοήθησε, δικαίως ἢ ἀδίκως, αὐτὸ δὲ τὸ εἰξεύρω, τόσον μόνον ὅτι οἱ μὲν Μπαλαναῖοι γενικῶς καταφρονοῦν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ψαλλίδα, καθὼς καὶ οἱ τοῦ Ψαλλίδα τοὺς τοῦ Μπαλάνου. Ἐρεύνησα μυστικῶς διαφόρους καὶ ἀπὸ Ἱερωμένους καὶ ἀπὸ Λαϊκούς, δὲν τὸν κατηγοροῦν . . . . ». (Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Λιβόρνῳ κοινότητος).

Ἐκ τούτου φανεροῦται ἡ ἐπικρατοῦσα, ὡς μὴ ὥφελεν, ἔρις τῶν δύο σχολῶν ἐν Ἰωαννίνοις, περὶ ἧς, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔγραφε κατόπιν μετ' ὀδύνης ὁ Γρηγόριος. Εὐτυχῶς ἡ κοινότης τοῦ Λιβόρνου δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς κατηγορίας τοῦ Μπαλάνου καὶ διὰ τοῦτο διὰ τοῦ αὐτοῦ Μιχ. Ζωσιμᾶ ἔγραψεν εἰς τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις Ἰωάννην Σταματάκην καὶ Χριστόδουλον Εὐθυμίου ὅπως συμφωνήσωσι μετὰ τοῦ Γρηγορίου καὶ ἀπο-

²) Ἐνεκα τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως τῆς ἐν Βενετίᾳ ἀποικίας, ζημιωθείσης ὑπὸ τοῦ Μελετίου Τυπάλδου κατ' ἐμπαιγμὸν Φιλαδελφείας κληθέντος, ἀνεχώρησαν πολλοὶ καὶ ἀπετέλεσαν τὰς κοινότητας Πέστης, Βιέννης, Λιβόρνου καὶ Τεργέστης. Τῷ 1878 φέρεται προϊστάμενος ἐν Λιβόρνῳ ὁ «πανοσιολογιώτατος ἐφημέριος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων» Σεραφεῖμ, μεθ' οὗ συνιεράτευεν «ὁ ἐν ἱεροδιδασκάλοις ἐλλόγιμος ἐφημέριος τῶν Γραικῶν» Ἀνθιμος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐπὶ μῆνας ὀκτὼ ἐ χρημάτισε προϊστάμενος ὁ Διονύσιος Πύρρος ἰατρός, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Θεοδόσιος Δημάδης, τελευτήσας ἐν Κυθήροις († 1823). Ἐπειτα ἐκλήθη ἐφημέριος ὁ Ἰωακείμ Βελαμάντης, ἐκ Λευκάδος.

στείλωσιν αὐτὸν εἰς τὸ Λιβόρνον. Οὗτοι δέ, προθύμως ἐκτελέσαντες τὴν ἐντολήν, ἀπήντησαν εἰς αὐτὸν τῇ 28 7βρίου 1804. Ἡ κοινότης ἐζήτησε πληροφορίας καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ διαπρεποῦς Σχολάρχου Ἀθανασίου Ψαλλίδα, ὅστις ἀπὸ 23 7βρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔγραψεν ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὸν Ζωσιμᾶν ταύτην τὴν ἐπιστολήν.

Γενναιότατε ἄνερ καὶ εὐγενεσιτάτη ψυχῇ.

Μὲ τὴν πόσταν τῆς ἔγραψα ὅσον διὰ τὰ βιβλία καὶ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν, τόσον καὶ γράμμα πρὸς τὸν Κοραῖν σαῶς ἐπεριέκλεια καὶ μάλιστα τῆς ἐπαράσταινα διὰ τὸν διδάσκαλον ὅπου ζητεῖ αὐτοῦ τὸ Γένος ὅτι εἶναι Ἑλλήν, καλὸς ποιητής, ρήτωρ, λογικός, μεταφυσικός, ἠθικός, ἀριθμητικός ἐνὶ λόγῳ μαθηματικός, ἔμπειρος τῆς Λατινικῆς διαλέκτου καὶ τῆς Ἰταλικῆς, ὅχι ὅμως νὰ ὁμιλῇ, ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε χρῆσιν τὸν εἶχα εἰς τὸ Σχολεῖον ὑποδιδάσκαλον μὲ μισθὸν 500 γροσίων, ὕστερον τὸν ἐπῆρεν ὁ ἄρχων Λογοθέτης, τροφήν, φορέματα, καὶ 500 γρόσια τοῦ ἔδιδε καὶ τοῦ ἐδίδασκε τὸν ἀδελφόν· εἶναι θεοσεβής, φιλόπονος, χρηστοθήης καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει εὐχαριστηθῇ τὸ Γένος ἀπὸ αὐτὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ Γένος· ἐπειδὴ τὸν ἐκατάπεισα ὅτι τὸ Γένος αὐτοῦ εἰς Λιβόρνον δὲν πληρώνει τοὺς παρομοίους κόπους, ἀλλὰ τοὺς βραβεύει, ὥς γενναιόφρον καὶ ἐλευθεριώτατον πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων· ὅθεν καὶ ἡ γενναιοτάτη του ψυχὴ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι δὲν θέλει συνεργήσῃ ὥς Ἐπίτροπος τοῦ νὰ τοῦ δοθῇ μισθὸς ἀνάλογος καὶ ὥς φανῇ εὐλόγος εἰς τὴν γενναιόφρονα ψυχὴν της, ὥς εἰδήμονα καὶ ἔμπειρον καὶ φιλέλληνα καὶ φιλόμουσον καὶ φιλόπολιν ἥς

εἰμὶ καὶ ἔσομαι δοῦλος ταπεινὸς

Ἀθανάσιος Ψαλλίδας

Ὁ Γρηγόριος ἔφθασε τῇ 22 8βρίου 1804 ἐν Μεσσήνῃ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔγραψε πρὸς τὸν γενναιόφρονα Ζωσιμᾶν ζητῶν πληροφορίας. Κατὰ δὲ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1805 ἐγένετο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κοινότητος ἡ ἑξῆς συμφωνία·

«Ἐπὶ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον ὅτι συνεφώνησαν οἱ κύριοι Ἐπίτροποι τοῦ Γένους καὶ τῆς ἐδῶ Ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὸν πάτερ Γρηγόριον καὶ τὸν ἐσύστησαν κοινὸν διδάσκαλον ὅλου τοῦ Γένους ἐπὶ τοιαύτῃ συμφωνίᾳ·

α') Θέλει εἶναι εἰς χρέος ὁ ρηθεὶς πάτερ Γρηγόριος νὰ διδάσκη ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Γένους καὶ ὅλους τοὺς προσερχομένους αὐτῷ ὁμογενεῖς κοινὰ γράμματα Ἑλληνικά, Ἰταλικά, καὶ ὅ,τι ἄλλο εἰξεύρει μὲ τὴν πρέπουσαν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχήν.

β') Θέλει ἀκολουθῇ ἡ κοινὴ παράδοσις πάντοτε τρεῖς ὥρας πρὸ τοῦ γεύματος, δύο μετὰ τὸ γεῦμα ἐν οἷς θέλει διδάσκονται ὅλοι οἱ μαθηταὶ ὁμογενεῖς ὅλα τὰ ἀνήκοντα μαθήματα, χωρὶς νὰ ζητῇ παρ' αὐτῶν τὸν παρὰ μικρὸν μισθόν.

γ') Θέλει λαμβάνη παρὰ τῶν κυρίων Ἐπιτρόπων τοῦ Γένους δώδεκα φλωρία τὸν καθέκαστον μῆνα διὰ μισθόν του καὶ κελλὶ διὰ νὰ κατοικῇ ἀμισθί.

δ') Ἄν τινες μαθηταὶ εἴτε ὁμογενεῖς εἴτε ἑτερογενεῖς ἤθελον ἀκολουθήσῃ μαθήματα ἔξω τῶν ἄνω διορισθεισῶν πέντε κοινῶν ὥρῶν τῆς ἡμέρας, τότε οἱ μαθηταὶ θέλουν ἀγροικῶνται μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς ξεχωριστὴν συμφωνίαν καὶ πληρωμὴν.

ε') Ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς Γρηγόριος ἐνίοτε καὶ νὰ ἱεουργῇ ὅτε ἤθελον τὸν διορίσῃ οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ περιπλέον, ἂν τὸ Γένος ἤθελε λάβῃ χρεῖαν δι' ἑφημέριον, θέλει εἶναι εἰς χρέος ἡ λογιότης του εὐθύς ὅπου προσκαλεσθῇ νὰ ἐπιτελῇ ὅλας τὰς ἱερατικὰς ἱεροπραξίας κατὰ τοὺς τρόπους, τοὺς νόμους, καὶ τὴν συνήθειαν τῆς ἐδῶ Ἐκκλησίας, ὡς θέλει λάβῃ τὸν τόπον ἑνὸς τῶν ἑφημερίων, χωρὶς ὅμως νὰ εἴμπορῇ νὰ ζητήσῃ καμμίαν προσθήκην μισθοῦ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ μόνον νὰ λαμβάνῃ τὸ ἀνάλογον μέρος τῶν δίσκων καὶ ὅτι ἄλλο τυχερὸν ὅπου ἔχουν οἱ ἑφημέριοι τῆς Ἐκκλησίας.

ς') Ἡ παροῦσα συμφωνία γίνεται δι' ἓνα χρόνον καὶ μετὰ ταῦτα θέλουν εἶναι ἐλεύθερα τὰ μέρη καὶ τὰ δύο, ἂν δὲν κρίνουν εὐλογον τὴν ἐξακολούθησίν της.

Παρὰ τούτων πάντων θέλει γνωρίζει ὡς χρέος του ἀπαραίτητον ὁ Πάτερ Γρηγόριος τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπιμέλειαν καὶ τὸ σεμνὸν καὶ ἀρμόζον εἰς διδάσκαλον καὶ καλόγερα πολίτευμα τῆς ζωῆς του, ὁμοίως καὶ τὸ Γένος καὶ οἱ κύριοι Ἐπίτροποι αὐτοῦ θέλουν ἀποδίδῃ τὸ ἀνήκον σέβας καὶ εὐλάβειαν τῇ λογιότητι του, ἐνδείξεως δὲ χάριν ἔγειναν δύο παρόμοια γράμματα συμφωνητικὰ πρὸς ἡσυχίαν ἑκατέρου μέρους καὶ ἔστω.

Γρηγόριος ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος

1805 Φεβρουαρίου. Διδόρῳ.

Καίτοι ἡ συμφωνία ἐγένετο ἐπὶ ἓν ἔτος, ὅμως παρέμενεν ὡς διδάσκαλος μέχρι τοῦ θανάτου του λόγῳ τῆς χρηστότητος καὶ ἱκανότητος καὶ δὴ τοῦ ζήλου καὶ ἐπιμελείας διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων ἐν τῇ σχολῇ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὀνομάζει «Ἑλληνομουσεῖον». Περὶ τῆς σχολῆς ταύτης ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς λέγει «Οἱ μεγαλέμποροι Ἑλλη-

νες τοῦ Λιβόρνου συνέστησαν ὡσαύτως Σχολεῖον διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τοῦ ζήλου τῶν κυρίων Ἀλεξ. Πατρινού, Παν. Πάλλη, Ροδοκανάκη καὶ Σπανιωλάκη¹. Μνημονεύει δὲ ταύτης ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς καὶ ὁ Ματθαῖος Παρανίκας². Διδάσκαλοι δὲ αὐτῆς κατόπιν ἐχρημάτισαν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ὁ Δανιὴλ Μάγνης ὁ Θεσσαλός, ὅστις ἐγένετο μετὰ ταῦτα διευθυντὴς τῆς Πατριαρχικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς κοινότητος καὶ τοῦ ἱ. ναοῦ ἐλέγοντο «Ἐπίτροποι καὶ ἀδελφοὶ τοῦ σώματος τῶν δεκαῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγ. Τριάδος». Οἱ ἐπίτροποι δὲ πάντοτε ἐξελέγοντο οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τῇ κοινότητι· αὐτοὶ δὲ συνετέλεσαν εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραφῶν τοῦ Γρηγορίου. Ἡ ἐλληνικὴ κοινότης Λιβόρνου εἰργάσθη, εἴπαρτις καὶ ἄλλη, ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως καὶ σπουδῆς νέων ἐν τοῖς πανεπιστημίῳ τῆς Δύσεως ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ διδάξουν ὕστερον εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, Ἰωαννίνων καὶ Χίου³. Οὕτω π. χ. κατέβαλε τὰς δαπάνας τῶν σπουδῶν εἰς τὰ μαθηματικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πύσης τοῦ ἐκ Χίου Ἰωάννου Τσελεπῆ⁴. Οἱ Ἕλληνες ἐν Λιβόρνῳ «ὄχι μόνον κατέστησαν τὴν ἐκκλησίαν των μητέρα ὅλων τῶν ὁμογενῶν δυστυχῶν, ἀλλ' ἐξέτειναν καὶ περαιτέρω τὴν φιλογένειάν των». Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διεκρίνοντο καὶ ἄλλοι καὶ ὁ πρῶτος ἡγεμὼν Ἰωάννης Καρατζᾶς, ὁ βαρὼν Γεώργιος Μεϊτάνης, ὁ Ἰωάννης Ρούσης, ὁ Ἀλέξ. Γκίκας, ὁ Παν. Πάλλης, οἱ ἀδελφοὶ Τοσίτζα, Ροδοκανάκηδες καὶ Ματθαῖος Γ. Μαυροκορδάτος. Τῆς σχολῆς δὲ ἔφοροι τῷ 1814 ἦσαν οἱ Ἀλέξ. Πατρινὸς καὶ Παν. Πάλλης ἐξ Ἰωαννίνων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἦτο καὶ λόγιος ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν περὶ γλώσσης ἔριδα μεταξὺ τοῦ Ἀδ. Κοραῆ καὶ Παν. Κοδρικᾶ.

Ὁ Γρηγόριος ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ τότε ἐφημερίου Ἰωακείμ Βαλαμάντε, ἔγραψε τὴν διαθήκην του, ἣτις ἀπόκειται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς κοινότητος δι' αὐτῆς, ὡς φιλόπατρις Ἠπειρώτης, τὴν μικρὰν του περιουσίαν ἀφῆκεν εἰς ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα τῆς Ἠλείρου καὶ τοὺς συγγενεῖς του, τὴν δὲ βιβλιοθήκην του εἰς τὴν σχολὴν ἐν ἣ ἐδίδασκεν ὁ Ἀθ. Ψαλλίδας καὶ τινὰ βιβλία εἰς τὴν ἱ. μονὴν τῆς μετανοίας του.

Ὁ Γρηγόριος δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἐν τῷ «Ἑλληνομουσεῖῳ» τοῦ Λιβόρνου καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἱ. ναοῦ μελίσσουτον διδασκαλίαν· συνέγραψε καὶ βιβλία πολὺτιμα, τὸ ὁποῖα ὠφέλησαν τοὺς τότε χειμαζο-

¹) Cours de Littérature grecque Moderne 1827.

²) Κατάλ. Νεοελλην. Φιλ. μέρος Β', σελ. 145. Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῇ Ἑλλην. κλπ. 137.

³) Λόγιος Ἑρμῆς 1820, σελ. 482.

⁴) Βλαστοῦ Χιακά, τόμ. Β', σελ. 126.

μένους Ἑλληνας. Τὸ πρῶτον εἶναι «Ἐπιτομὴ Ἱστορίας» εἰς τόμους δύο τῷ 1806 καὶ ἐτυπώθη αὐθις τῷ 1815. Ἡ ἐπιγραφὴ τούτου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, συνερανισθεῖσα μὲν ἐκ διαφόρων συγγραφέων ὑπὸ Γρηγορίου Παλιουρίτου, διδασκάλου τοῦ ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνομουσείου. Προσφωνηθεῖσα δὲ τῇ πανεντίμῳ ἀδελφότητι τῶν ἐν αὐτῇ καὶ πόλει Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων, ἑκδόσις δευτέρα, ἐπιθεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, τόμος πρῶτος. Ἐπιστάσις καὶ διορθώσει Σ. Β. ἐν Βενετίᾳ, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἑξ Ἰωαννίνων. 1815».

Τὴν συγγραφὴν ταύτην προσφωνεῖ «τῇ τιμιωτάτῃ καὶ εὐσεβεστάτῃ ἀδελφότητι τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων καὶ ἐμοὶ εὐεργέτιδι». Ἐν ταύτῃ λέγει ὅτι ἡ πνευματικὴ μήτηρ καὶ τροφὸς Ἑλλάς, ἣτις «μήτηρ ἀπάντων ἀνθρώπων ἐνομιζέτο καὶ σοφίας οἶκημα ἐκαλεῖτο», ἔπαθε καὶ ἔπεσε διότι «δεινὸς καὶ καυσώδης πνεύσας ἄνεμος ἐκ τῶν ξηροτάτων ἐρήμων πάντα τὰ καλὰ, ὡς ἄνθη ἑαρινά, κατεξήρανε καὶ τὴν μὲν πηγὴν τῆς σοφίας καὶ τὸν λειμῶνα τῶν ἐν ἀνθρώποις χαρίτων ὁπωροφυλάκιον ἐθνῶν ἐποίησε, τοὺς δὲ υἱοὺς αὐτῆς τῇδε κάκεῖσε διεσκόρπισε, παρ' ἄλλων μὲν ἄλλοις ζητοῦνται, ὧν αὐτοὶ κληρονόμοι γνήσιοι ἐγεννήθησαν». Καὶ ὁ φιλόπατρις κληρικὸς χαίρει χαρὰν μεγάλην ὅτι ἡ Ἑλλάς «νῦν πάλιν αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ν' ἀναλάβῃ καὶ τὴν κατοικίαν τούτων (τῶν Μουσῶν) μονιμωτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν νὰ κτίξῃ ἤρξατο καὶ τὰς ἐκ τούτων ἀρετὰς λαμπροτέρας, τηλαυγεστέρας, δαψιλεστέρας ὑπόσχεται». Ἐπαινεῖ δὲ ἔπειτα τὴν ἀδελφότητα διὰ τὰς πολλὰς πρὸς πολλοὺς καὶ πρὸς τὸ ἔθνος εὐεργεσίας καὶ διότι ἀπέβη «καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων ὅσοι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος τὸν κατὰ φιλοσοφίαν δρόμον εἰς τὴν Εὐρώπην βαδίζουσιν, ἧς αἱ πλείους Ἀκαδημαῖαι εἰσὶ πλήρεις τῶν ὑφ' ὑμῶν τρεφομένων καὶ βοηθουμένων μαθητῶν».

Κατόπιν ἔπεται οἷονεὶ εἰσαγωγὴ τις «τοῖς ἐντευξομένοις Ἑλλησι καὶ φιλέλλησιν», ἐν ἣ ἀναπτύσσει γλαφυρῶς περὶ τῶν ὠφελειῶν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ἣτις εἶναι ἔνδοξος, τὴν ὁποίαν ὅμως πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀγνοοῦν καὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν καταλλήλων βιβλίων καὶ διὰ τὴν ὀλίγην χρῆσιν καὶ κατάλληλον διδασκαλίαν ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς πατρίδος. «Ἡ συχνὴ ἀνάγνωσις, λέγει ὁ φιλόπατρις κληρικὸς, τῶν προγονικῶν κατορθωμάτων καὶ ἀρετῶν, θέλει ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς τρυφεράς ψυχὰς τῶν παιδίων τὰς γενναίας ἐκείνας γνώμας καὶ τὰ ὑψηλὰ φρονήματα, ἐκ τούτων δὲ ἴσως θέλουν γεννηθῇ νέοι Θεμιστοκλεῖς, ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, ζηλωταὶ τοῦ Θρασυβούλου καὶ μιμηταὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου».

Ἀποβλέπων κυρίως εἰς τὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μετεχειρίσθη γλῶσσαν εὐληπτον καὶ ρέουσαν. «Φράσιν καὶ ὕφος, λέγει, μετεχειρίσθην, ὅσον

τὸ δυνατόν τὴν εὐκατάληπτον, μήτε πολλὰ ἐλληνίζουσιν, μήτε βαρβαρίζουσιν, ἀλλ' ἡγωνίσθην διὰ τὸ εἶναι σαφὲς καὶ ἀπλὴ, ὅχι ὅμως καὶ ἀηδὲς διὰ τὰς πεπατημένας λέξεις».

Ἡ Ἐπιτομή διήρηται εἰς τόμους δύο καὶ τμήματα τέσσαρα, φθάνει δὲ μέχρι τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἡ δευτέρα συγγραφή τοῦ Γρηγορίου εἶναι αὕτη.

«*Ἀρχαιολογία Ἑλληνική, ἥτοι Φιλολογικὴ Ἱστορία, περιέχουσα τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν κτλ. Συνερανισθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παρὰ Γρηγορίου ἱερομονάχου Παλιουρίτου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, διδασκάλου τοῦ ἐν Λιθόρνῳ Ἑλληνομουσείου, τὸν τρίτον τόμον ἀποπληροῦσα τῆς ὑπ' αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Ἱστορίας (τόμοι δύο), ἐπιστάσις καὶ διορθώσις Σ. Β. ἐν Βενετίᾳ, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1815*».

Τὴν συγγραφὴν ταύτην προσφωνεῖ «τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλογενέσι κυρίοις Ἀλεξάνδρῳ Πατρινῷ καὶ Παναγιώτῃ Πάλλῃ τοῖς ἐξ Ἰωαννίνων εὐπατρίδαις». Ἐν τῷ προλόγῳ ἐκφράζει τὴν χαρὰν τοῦ ὅτι «θεία χάρις αὐτοῖς ἀφ' ἑαυτῶν οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἐξυπνῶσιν ἀπὸ τὸν βαθύτατον τῆς ἀμαθείας λήθαργον, νὰ φροντίζωσι τὰ μέσα τῆς θεραπείας, νὰ ζητῶσι τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἀνάστασίν των καὶ γιγνεντιῶς νὰ τρέχωσι τὸ στάδιον εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς προγονικῆς των ἀρετῆς καὶ σοφίας».

Εἰς τὴν ἀνακάλεισιν τῆς σοφίας, λέγει, οἱ Ἰωαννῖται συνετέλεσαν «καὶ ἡ σύστασις πρῶτον τοῦ Σχολείου Γκιούμα . . . . κατέστησε τὰ Ἰωάννινα εἰς τοὺς περασμένους δύο αἰῶνας νέας Ἀθήνας», ἀλλὰ τώρα τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων «φαίνεται ὅτι ἀπέκαμον καὶ σχεδὸν ὡς ἄκαρπα θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς». Οὕτω δὲ ἐξετάζει ὁ φιλόμουσος κληρικὸς τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς τῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὰ μέσα τῆς τούτων ἀνορθώσεως, διότι ἤκμασαν ὡς μέγισται αἱ σχολαί, ὡς ὁμολογοῦσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ ἀπὸ Νικαίας Πατριάρχης Καλλίνικος, ὅστις λέγει ὅτι τῶν Καπλανῶν καὶ Ζωσιμαδῶν ἡ καλλιτόκος πατρὶς «διὰ τοσούτων ἑτῶν οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον περιήύγασε καὶ λαμπροῦς ἀνέδειξε φωταγωγοὺς καὶ διδασκάλους, οἷον Μελετίους, Βησσαρίωνας, Μεθοδίους, Κλήμεντας, Σουγδουρίδας, Μπαλάνους καὶ ἐν τοιούτοις καιροῖς μητρόπολιν πάσης μαθήσεως τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων ἀνέδειξεν»¹, ἀλλ' ἤρξαντο νὰ καταπίπτωσι κυρίως ἔνεκα τῶν σφοδρῶν ἐρίδων τῶν δύο σχολῶν, τῆς Μπαλανείου καὶ Καπλανείου σχολῆς. Ὁ Γρηγό-

¹) Συστατικὰ γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων τῆς τε πατρῴας γλώσσης καὶ τῶν ξένων διαλέκτων. Ἐν Βιέννῃ 1806, σελ. 23—24.

ριος λέγει ὅτι τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς ἦσαν ἡ ἔλλειψις μεθόδου καὶ τάξεως. Τάξιν δὲ καὶ μέθοδον ἐννοεῖ «τῶν δύο Σχολῶν τὴν ἔνωσιν, αὐτὴν τῶν διδασκάλων τὴν ὁμόνοιαν καὶ ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ πρὸς ἀλλήλους βοήθειαν, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ ἐπίδοσις καὶ προκοπὴ τῶν μαθητῶν καὶ πᾶσα ὠφέλεια εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Τάξιν καὶ μέθοδον ἐννοεῖ «αὐτῶν τῶν διδασκάλων τὸν προσήκοντα ἀριθμὸν καὶ τὸ ἴδιον ἐκάστῳ ἔργον πρὸς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν». Πρέπει εἰς τὸ σχολεῖον νὰ εἶναι ἕξ τοῦλάχιστον διδάσκαλοι, νὰ συνέρχωνται δὲ ἅπαις τοῦ ἔτους, «οἱ ἐτίτροποι τῶν σχολείων, οἱ προεστώτες καὶ ὁ κλεινὸς αὐτῆς Ἱεράρχης¹ διὰ τὰ κάμωσιν ἐξέτασιν καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν μαθητῶν. Τότε δύνανται νὰ ἐκφωνῶνται ρητορικοὶ λόγοι καὶ μελέται εἰς θέματα διδόμενα πρότερον ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ νὰ ἀπονέμονται δῶρα καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἐπιμελεῖς καὶ χρηστοὺς μαθητάς². Ὅμως δὲν πρέπει νὰ δίδωνται μισθοὶ εἰς τοὺς μαθητάς· τοῦναντίον οἱ διδάσκαλοι δεόν νὰ πληρῶνονται καλῶς, οὕτω θὰ ἐργάζωνται μετὰ περισσοτέρου ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως. «Διδασκάλων λοιπὸν ἔχουσι χρεῖαν, λέγει, καὶ τὰ Σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ διδασκάλων καὶ τούτων σοφῶν καὶ δοκίμων καὶ ὅχι τοιούτων, οἵτινες μόλις ἐννοοῦσι τοὺς τόμους τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Οὕτω μόνον δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ εὐδοκιμήσωσι καὶ νὰ ὑπερέχωσι τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐνῷ «ἤδη τὰ Σχολεῖα τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης καὶ ἄλλων πόλεων φαίνεται ὅτι ἐκάλυψαν ἐκεῖνα τῶν Ἰωαννίνων», ἐνῷ αὐτὰ «πεπλουτισμένα ὄντα ἀπὸ τῶν Ζωσιμάδων καὶ Καπλάνων τὴν γενναιότητα, ἔπρεπε οὐ μόνον νὰ ἐπέχωσι τὸν πρῶτον τύπον πάντων ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ὡς κανὼν καὶ στάθμη νὰ εἶναι εἰς αὐτά».

Κατόπιν ἀναπτύσσει ὅτι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς σοφίας ἀπαιτεῖται ἡ συγγραφή καὶ ἔκδοσις ἐπωφελῶν καὶ ἀναγκαίων βιβλίων. Χαίρει δὲ ὅτι «ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος (ΙΘ') ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὁ σκοπὸς ἄρχησε νὰ διευθύνηται πρὸς τὴν βελτίωσιν τῶν ὁμογενῶν, οἱ σο-

¹) Ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν συνδρομητῶν τοῦ βιβλίου, Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἦτο ὁ Γαβριήλ, Ἰωαννίτης, ὅστις εἶχεν Ἐπισκόπους τὸν Βενδίτζης Ἱερόθεον ἐκ Ζαγοράς, τὸν Βελλᾶς καὶ Κονίτης Θεοδόσιον, τὸν Δρυϊνουπόλεως καὶ Χειμάρρας Γαβριήλ. Ἡγούμενος δὲ τῆς ἱ. μονῆς Παλιούρων ἦτο ὁ Χρύσανθος.

²) Κυρίως οἱ διδάσκαλοι κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν μαθημάτων ἀπήγγελλον λόγους. Οὕτω τῇ 1ῃ Ἰβρίου 1814 ὁ Κ. Κούμας ἀπήγγειλεν ἐνθρονιστικὸν καὶ ἐναρκτηριον λόγον ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τοῦ Γένους Ἀκαδημίᾳ. (Κούμα. Ἱστορ. ἀνθρ. πράξ. τόμ. ΙΒ', σελ. 592). Καὶ πρὸ τοῦ Κούμα διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ προσεφώνουν τοὺς πατριάρχας καὶ ἄλλους ἐπισήμους ἐν ἡμέραις ἱερῶν ἑορτῶν. Ἐχουσι δὲ ἐκδοθῇ ἐναρκτηριοὶ λόγοι Δαυίδ, τοῦ διδασκάλου τῆς γαλλικῆς ἐν Χίῳ, καὶ τοῦ Γεωρ. Γενναδίου, ὡς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, δημοσιευθέντες ἐν τῷ Α' τόμῳ τῶν Φιλολ. Σωζομένων καὶ ἐκφωνηθέντες ἐν τῷ Φιλολ. Γυμνασίῳ τῆς Σμύρνης.

φοὶ καὶ σπουδαῖοι μὲ τοὺς πόνους καὶ συγγραφάς, οἱ πλούσιοι καὶ ἔμποροι μὲ τὰς ἀφθόρους δαπάνας εἰς τὴν σύστασιν κοινῶν σχολείων, καὶ μὲ τὰς συνδρομὰς εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων, ὅλοι, λέγω, μὲ ἀμίμητον ζῆλον συντρέχουσιν εἰς τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ἐπανόρθωσιν».

Τελευτῶν συνίστησιν εἰς τοὺς γράφοντας νὰ μιμῶνται τοὺς εὐδοκίμους τῶν συγγραφέων «ἀποφεύγοντες τόσον τὰς ἁλλογενεῖς καὶ ξένας φωνάς, ὅσον καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τὰς περιπεπλεγμένας καὶ γριφώδεις συντάξεις καὶ περιόδους καὶ οὕτως ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ κανονισθῇ καὶ νὰ διορθωθῇ τοῦ Γένους ἡ κοινὴ γλῶσσα»¹.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἐξ Ἰωαννίνων κληρικὸς Γρηγόριος Παλιουρίτης. Ἦτο ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ ἱκανωτέρων κληρικῶν καὶ διδασκάλων τῆς δούλης Ἑλλάδος, οἵτινες ἠγωνίσαντο γενναίως διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ συγγραφῶν κατὰ τοῦ σκοπούς τῆς ἀμαθίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ χειμαζομένου καὶ δουλεύοντος Ἑθνους.

¹) Ἡ ἐν Λιβόρνῳ τῆς Ἰταλίας Ἑλληνικὴ κοινότης, ἣτις ἤκμασε σπουδαίως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18^{ου} αἰῶνος καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰργάσθη ὡς διδάσκαλος ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης, δυστυχῶς σὺν τῷ χρόνῳ παρήκμασε καὶ κατέπεσεν. Ἦδη ὑπάρχουσιν ὀλίγαι μόνον ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, περὶ τὰς δέκα, καὶ διατηρεῖται ὁ ἱερός ναός, ὅστις ἀποδεικνύει τὸν πάλαι πλοῦτον τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἀτυχῶς, πλὴν αὐτῆς καὶ ἄλλαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ Ἑλληνικαὶ κοινότητες παρακμάζουν. Οἱ Ἕλληνες εἶναι φύσει φιλαπόδημοι, ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τῆς δουλείας ἦσαν περισσότερον διότι ἠναγκάζοντο νὰ φεύγωσιν εἰς ἐλευθέρους χώρας. Οἱ Ἰωαννῖται, ὡς λέγει ὁ Κούμας (Ἱστορ. Ἀνθρῳπ. πράξ. τόμ. 1Β' σελ. 552), «ἤρχισαν νὰ διαπρέπωσι μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐμπορίας. Συστήσαντες οἴκους ἐμπορικοὺς εἰς Βενετίαν καὶ Μόσχαν ἀνέδειξαν τὴν πόλιν των περίβλεπτον μὲ τὰ καλῶς ἐξοδευόμενα πλούτη των. Οἱ Ζαγορίται, Μετσοβῖται καὶ πολλοὶ Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά των».

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ κοινότητες παρήκμασαν καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξαφανίζονται. Οἱ φιλογενεῖς Ἕλληνες προσεπάθουν νὰ συγκρατήσουν τοὺς ὁμογενεῖς διὰ τοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἦδη αὐτὸς ὁ Κούμας διεκτραγωδεῖ τὴν κατάστασιν, διότι οἱ νέοι κατεφρόνουν τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ἡ Ὀρθοδοξία εἶναι δύναμις ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ καὶ ὁ ἀρνούμενος τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀποβαίνει ἢ κοσμοπολίτης ἢ ἀποβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικότητα. Καὶ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» κατὰ τὸ 1817 ὁμιλεῖ περὶ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Ὁδησοῦ, ὅτι, χωρὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἀνεπαισθήτως οἱ νέοι θὰ λησμονήσουν τὴν μητρικὴν γλῶσσαν καὶ «τότε ἐχάθη τὸ Γένος τὸ ὁποῖον εὐκόλῃ γίνεται ὅταν μάλιστα συνδιαιωτῶνται μὲ τοὺς ὁμοθρήσκους».

Εἰς τὴν ἀποφύλισιν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Δύσει καὶ ἄλλαχοῦ ἀπὸ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος συντελεῖ κυρίως ἡ τάσις πρὸς εὐζωίαν καὶ ὁ κακὸς ἐννοούμενος κοσμοπολιτισμός, ἡ ξενολατρεία μετὰ ἀρνησιπατρίας· «πατρίς ἴν' ἂν τις εὖ πράττη». Τὸ κακὸν δὲ τοῦτο ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως αὐξάνει καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ὅπου εὐκολώτερον οἱ ἀποδημοῦντες ἀφομοιοῦνται ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος.